

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Факультет № 6
Кафедра соціології та психології*

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Психодіагностика»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

053 Психологія (практична психологія)

**Тема №8. Достовірність та інтерпретація результатів тестових
випробувань**

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної
ради ХНУВС гуманітарних та
соціально- економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології (протокол №8 від 15.08.2023)

Розробник:

Доцент кафедри соціології та психології, кандидат психологічних наук, доцент
Твердохвалова Ю.Л.

Рецензенти:

1. Професор кафедри психології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, доктор психологічних наук, професор, Кузнєцов М.А.
2. Доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент Греса Н.В.

План лекції

1. Достовірність психологічного тесту
2. Форми представлення результатів тестування

Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна:

1. Бурлачук Л. Ф., Морозов С. М. Словарь-справочник по психологической диагностике. Киев: Наукова думка, 2014. –200 с.
2. Галян І.М. Психодіагностика: навч. посібник - К.: Академвидав, 2009. –464 с.
3. Корольчук М.С., Осьодло В.І. Психодіагностика. Навч. посіб для вузів . –К.: Ельга Ніка-Центр. –2004. –400 с.
4. Луценко О.Л. Практичні роботи з психодіагностики. – Х.: ХНУ ім. Каразіна, 2017. - 68 с.

Допоміжна:

5. Практикум з психодіагностики / Укл.: О.О. Музика, В.М. Остринька, В.В. Остринський. – 2-ге вид., випр. і допов. – Житомир, 2000.
6. Психодіагностика: навчальний посібник / уклад. Ю.В. Кушнір; відп.ред. В.П. Кушнір. - Донецьк: КиЦ, 2012. - 346 с.
7. Терлецька Л. Г. Основи психодіагностики. Навчальний посібник. –К.:Главник, 2016. –144 с.
8. Щербакова І.М. Психодіагностика професійного самовизначення особистості: Навчально-методичний посібник. – Суми: Вид-во СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2012. – 324 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

9. Електронний каталог підручників з психодіагностики
<http://psytests.org/books.html>
- 10.Булах І.Є., Мруга М.Р. Створюємо якісний тест: навч. посіб
http://bcmc.kiev.ua/docs/metod_test.pdf
- 11.Анастازی А., Урбина С. Психологічне тестування.

Текст лекції

Питання 1.

Важливим психометрическим властивістю, що забезпечує певний стандарт якості для будь діагностичної методики, є її **достовірність**. Ця характеристика відображає захищеність діагностичної методики від свідомого чи несвідомого спотворення се результатів з боку випробуваного. Здатність діагностичної методики демонструвати міру стійкості до фальсифікацій (брехні, нещирості) або ненавмисним мотиваційним спотворень і є її достовірність.

Результати діагностичних випробувань в ідеалі не повинні залежати від настрою випробуваного, ступеня його щирості, втоми і т.п. Забезпечення

достовірності реалізується з використанням спеціальних прийомів як при проведенні діагностування (процедура повинна бути стандартною для всіх, проведена в стандартний час, не повинно бути сторонніх чинників), так і всередині самої методики.

Серед формалізованих методик найбільшу достовірність результатів демонструють тести, проєктивні техніки і психофізіологічні методики.

Тести дають деякі гарантії проти довільності або мінливості рішень. Більшість тестів, особливо якщо вони використовують комп'ютери, настільки стандартизовані, що їх проведення і реєстрація скорочують число можливих спотворень з боку випробуваного. Однак і тут можна отримати недостовірні результати:

- - Якщо випробуваний заздалегідь знайомий зі змістом тесту;
- - Якщо тест пропонується не того контингенту, для якого він розроблявся.

Як вказує А. Анастасі, один і той же тест може вимірювати різні функції і давати різні результати, якщо його пропонувати особам різного віку, статі, освіти, роду занять і т.д. Маючи різний досвід, випробовувані можуть по-різному підійти до вирішення однієї і тієї ж задачі. Наприклад, відомо, що традиційні інтелектуальні тести призначені в основному для тих, хто ще навчається, тобто для молодих людей. Пред'являючи такий тест людям середнього віку, можна зіткнутися з тим, що для деяких з них запропонований тип завдань здається неактуальним і не викличе ніякого інтересу. Часто за змістом такі тести для дорослих людей малоцікаві, і вони їх гірше виконують, ніж молодь. Як зазначає А. Анастасі, тут може проявитися так звана очевидна валідність. **Очевидна валідність** - це те, наскільки методика здається цінною, потрібної випробуваному. По суті, очевидна валідність відображає ставлення випробуваного до методикою. Такі фактори досить сильно впливають на ступінь достовірності її показників.

Ще одним фактором зниження достовірності методик може бути обізнаність випробуваного про вимірюваний психічному властивості, тобто знаючи, що методика діагностує, людина може "перехитрити" її. Тому в інструкціях до методики використовуються тільки загальні слова, наприклад, "методика спрямована на вимір деяких особливостей Вашої поведінки, характеру".

Найбільш достовірні результати можна отримати за допомогою проєктивних і психофізіологічних методик, оскільки випробовуваний, як правило, не усвідомлює, як будуть інтерпретуватися його відповіді або психофізіологічні реакції. Іншими словами, в цих методиках випробуваному не ясна мета дослідження, і йому складно фальсифікувати результати. Але й тут іноді можуть виникнути спотворення, якщо, наприклад, вміст асоціацій, що викликаються стимулами методики, піддається з боку випробуваного цензурі або редагуванню. Або якщо випробуваний слабо або, навпаки, сильно мотивований. Так, в проєктивних методиках немотивований випробуваний не привнесе в проєктивний стимул нічого від себе. Його відповіді будуть лаконічні і стереотипні. При надлишковій мотивації випробуваний часто

проявляє скутість, сильну напруженість, що блокує його фантазію. Йому також властиві стереотипні відповіді, але володіють надлишковою деталізацією. Щоб отримати достовірні результати, випробовуваний повинен бути адекватно мотивований, тобто сила мотивації повинна бути середньої, оптимальної.

Аналізуючи методики з точки зору їх ефективності, А. Анастасі зазначає, що меншою вірогідністю відрізняються діагностичні прийоми, спрямовані на некогнітивне області поведінки, в порівнянні з когнітивними. Особливо гостро проблема достовірності варто у випадку опитувальників, де потрібні щирі та чесні відповіді на питання, що стосуються повсякденного життя і звичайної поведінки. Не завжди ці вимоги випробовуваними виконуються.

Можна перерахувати ряд психологічних факторів, від яких залежить достовірність опитувальників. Психологічні чинники, від яких залежить достовірність опитувальників, наступні.

- 1. **Знання:**
  - а) властиво або не властиво випробуваному насправді діагностує поведінковий прояв; можливо, з деякими ситуаціями, описаними в анкетах, випробуваний міг на практиці ніколи не зустрічатися;
  - б) яке особистісне властивість ховається за тим чи іншим конкретним поведінкою, описаним в судженні;
  - в) як це властивість співвідноситься із загальноприйнятими моральними установками і показниками соціального успіху.
- 2. **Соціальна бажаність**, яка позначає тенденцію випробуваного давати про себе соціально схвалює інформацію. А. Л. Едварде позначив цей чинник як "ефект фасаду" або прагнення випробуваного, здебільшого неусвідомлене, висувати на перший план свої хороші сторони. Сила цієї тенденції залежить як від загальної спрямованості випробуваного на моралізацію "Я-образу" і соціальну успішність, так і від того, наскільки цю спрямованість актуалізує сама ситуація діагностування (діагностична ситуація). Слід також враховувати, що ефект "соціальної бажаності" сильніше виявляється у конформних людей.

Для контролю соціальної бажаності в професійно розроблених анкетах присутні особливі шкали - так звані шкали брехні. У них входять питання-пастки, або провокаційні питання. Наприклад, якщо випробуваний занадто часто погоджується з висловлюваннями типу "я ніколи не брешу", "я переходжу вулицю тільки на зелене світло світлофора" і т.п. і таким чином набирає занадто високий бал за шкалою брехні, його протокол визнається недостовірним і ніяких суджень на підставі його діагностичних результатів не проводиться. Більш специфічні "пастки" іноді навіть не підлягають розголошенню як елемент професійної таємниці, яку розробники повідомляють тільки тим користувачам методики, які підписали особливу ліцензійну угоду при її придбанні.

3. **Індивідуальна тактика**. Тут мається на увазі вплив "Я-концепції" ("Я" для себе) і "Я-образу" ("Я" для інших) на дію випробуваного в момент діагностування. Відповідаючи на опитувальник, випробуваний завжди знаходиться в мимовільному діалозі з самим собою і в своїх відповідях розкриває себе не тільки для інших, але і для себе самого. Випробуваний, якому важливо

самоствердитися, спотворює дані "Я-образу". У результаті ці дані відповідають не його "реальному Я", а його суб'єктивно-бажаному, або, як кажуть психологи, "ідеальному" "Я". Як правило, в ситуаціях високого соціального ризику "Я-образ" повністю домінує, наприклад, злочинець при експертизі прагне насамперед постати хворим або непристосованим до життя, хоча насправді йому було б приємно думати про себе як про цілком адаптованому здоровому людині. Точно так само схильні підкреслювати свої труднощі і проблеми клієнти, звернулися за допомогою до психотерапевта (щоб викликати до себе його підвищену увагу). У менш регламентованих ситуаціях, навпаки, може домінувати мотивація самопізнання: у цьому випадку випробуваний мимоволі прагне підтвердити за допомогою методики свої гіпотези про самого себе. Як зазначає А. Г. Шмельов, поки не існує формалізованих прийомів для виявлення всіх можливих варіантів спотворення даних під дією "Я-концепції" і "Я-образу". Зрозуміти поведінку випробуваного в ситуації діагностування може тільки кваліфікований і досвідчений психолог. Він повинен обов'язково доповнювати результати опитувальника даними, отриманими з інших джерел.

Заслужують на увагу також деякі форми відмови випробуваного давати правдиві відповіді, використовуючи позиційну тактику дачі відповідей ("угодовство" або, навпаки, "заперечення") або випадкові відповіді. Для виявлення подібних відмов вводиться додатковий блок аналізу, який дозволяє побічно оцінити достовірність результатів:

- 1) для виключення впливу угодовства чи заперечення застосовуються переліки з "прямими" (відповідь "вірно" на користь вимірюваної властивості) і "зворотними" (відповідь "невірно" на користь вимірюваного властивості) пунктами. Крім того, проводиться підрахунок кількості "підтверджують" і "відкидають" відповідей: якщо баланс різко порушується, то протокол визнається бракованим;

- 2) для виявлення випадкових відповідей у великі переліки вводять питання-дублі (синонімічні перефрази) або прямі повтори: якщо випробуваний занадто часто по-різному відповідає на однакові питання, значить, він застосовує випадкову тактику. Вводять також і вкрай різкі твердження, з якими випробовуваний, як правило, погоджується тільки але помилку.

Як вже говорилося вище, для того, щоб зменшити вплив соціальної бажаності, в діагностичний варіант методики вводяться особливі шкали брехні, де відповіді на питання явно зумовлені соціальної желательністю. Якщо випробуваний набирає занадто високий бал за шкалою брехні, його протокол бракується. Але є й більш тонкі варіанти:

- 1) введення шкал корекції (наприклад, в Міннесотський багатоаспектний особистісний опитувальник - MMPI); отримання певного бала за цими шкалами викликає внесення поправок до балу за іншими шкалами, скоррелірована зі шкалою корекції;

- 2) збалансування соціальної бажаності за допомогою використання інструкції на навмисну фальсифікацію результатів. Учасникам пілотажних замірів окрім звичайної інструкції дається додаткова: "Заповніть опитувальник від особи людини, що бажає справити сприятливе враження". Потім проводиться

відбір пунктів на підставі того, наскільки відсоток відповідей на них відрізняється від 50% (величина, очікувана для пунктів, є нейтральними з погляду соціальної бажаності);

- 3) стратегія балансування соціальної бажаності досягається за допомогою факторного аналізу кореляцій між пунктами, при цьому в застосуванні до одновимірного опитувальника виділяють два фактори - що відноситься до самого вимірюваного властивості і відноситься до соціальної бажаності.

На закінчення хотілося б підкреслити, що використання практично будь-якої діагностичної методики вимагає наявності у психолога великого професійного досвіду, який дозволить адекватно враховувати дії різноманітних чинників, що знижують достовірність отриманих результатів.

Питання 2.

Процедура первинної обробки результатів тестових випробувань.

Цей етап включає в себе такі процедури:

1. Формування зведеної таблиці показників якості тестових матеріалів;
2. Побудова комплексних показників якості тестових матеріалів;
3. Нормування показників якості тестових матеріалів;
4. Визначення довірчих інтервалів комплексних оцінок;
5. Формування вербально-числової шкали якості тестових матеріалів;
6. Формування підсумкового висновку у вигляді рекомендацій: щодо застосування стандартизованих тестових матеріалів для контролю якості навчальних досягнень; для авторів з коригування та опрацювання тестових матеріалів із зазначенням причини невідповідності вимогам якості.

Проведення комплексної експертизи якості тестів дозволить поліпшити якість тестових матеріалів на етапі їх розроблення і сформувати банк стандартизованих тестових завдань та тестів, що забезпечить контрольно-оцінювальні процедури надійними і валідними тестовими вимірювачами.

Форми представлення результатів тестування

Принцип психопрофілактичного викладення матеріалу. При повідомленні результатів самому обстежуваному необхідно дотримуватися певних запобіжних заходів, спрямованих проти їх не правильного використання, неправильної інтерпретації чи можливої появи невротично-депресивних реакцій. Таким чином, психодіагностичні результати не повинні травмувати психіку і самооцінку обстежуваного.

Якщо обстежуваний наполягає на тому, щоб «переробити» тестові завдання, то психолог повинен мати варіант еквівалентної методики, щоб переконати останнього в правильності використання запропонованої методики.

Кількісна обробка та якісна інтерпретація результатів тестування.

Кількісний і якісний аналіз дає змогу вивчати особистість, вдаючись до певного методу дослідження. Кількісний, або варіаційно-статистичний, аналіз полягає в обчисленні коефіцієнтів правильного розв'язування завдань, частоти повторювання відзначеного психічного явища.

Для порівняння результатів досліджень з різною кількістю завдань або

різним кількісним складом групи користуються не абсолютними, а відносними, здебільшого відсотковими, показниками.

Здійснюючи кількісний аналіз результатів дослідження, найчастіше обчислюють середнє арифметичне показників усіх досліджень того чи іншого психічного процесу чи індивідуально-психологічної особливості. Щоб робити висновки про вірогідність середнього арифметичного, обчислюють коефіцієнт відхилень від нього окремих показників.

Чим менші відхилення показників окремих досліджень від середнього арифметичного, тим більш показовим це є для психологічної якості досліджуваної особистості.

Якісний аналіз здійснюється на базі кількісного аналізу, але до нього не зводиться. Якісний аналіз з'ясовує причини високого чи низького рівня показників, залежність їх від вікових та індивідуальних особливостей особистості, умов життя та навчання, стосунків у колективі, ставлення до діяльності тощо.

Кількісний та якісний аналіз результатів дослідження є підставою для психологічної характеристики людини та висновків про застосування до неї певних виховних або навчальних заходів.